
Zevende Internationaal Congres voor het behoud van het industrieel erfgoed

---

door Patrick Viaene

7th ICCIH, Brussel,
3 tot 8 september 1990

Tijdens het bezoek van het MIAT werd na een welverdiende koffiepauze, gretig gegrasduind in de talrijke publikaties van het museum en zijn vriendenkring.
(foto's Josiane Kisteman, archief MIAT)

Van 3 tot 8 september jl. had in Brussel het Zevende Internationaal Congres voor het Behoud van het Industrieel Erfgoed plaats. Meer dan 160 deskundigen namen deel aan dit belangrijk congres en maakten de bilan op van het industrieel archeologisch onderzoek.

Het 7th ICCIH mag zonder twijfel een succes genoemd worden, zowel op inhoudelijk als op organisatorisch gebied. De positieve gevolgen van het congres zijn nog niet volledig te overzien, maar zijn reeds duidelijk voelbaar.

ONTSTAAN EN HISTORIEK (1)

Het Internationaal Comité voor het Behoud van het Industrieel Erfgoed (of TICCIH: *The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*), en zijn congressen waren tot voor kort weinig bekend in ons land.

Ook de werkende (!) mule jenny (nog opgesteld in het Gewad 13) werd door vele congresgangers met rode oortjes bekeken. In gans Europa is een dergelijk intact én draaiend exemplaar niet meer te vinden...
(foto's Josiane Kisteman, archief MIAT)

De ICCIH-congressen ontstonden te Ironbridge, Engeland, waar men in 1973 startte met het FICCIM of *First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments* (2).

Het tweede congres voor het Behoud van het Industrieel Erfgoed vond in 1975 plaats in het *Deutsches Bergbau-Museum* te Bochum (3). Dit tweede initiatief leverde de blauwdruk voor de volgende ICCIH-congressen: enerzijds de publikatie van nationale rapporten en de specifieke congressthema's anderzijds. Tijdens dit congres werd de noodzaak geformuleerd van een permanente organisatievorm.

Op het derde congres in Zweden (4) werd overgegaan tot het opstellen van een basistekst en de oprichting van TICCIH-*International*. Men riep alle landen ter wereld op om over te gaan tot de oprichting van nationale afdelingen. In 1984 werd TICCIH-Belgium gesticht.

De driejaarlijkse cyclus van congressen werd verdergezet. ICCIH-4 vond plaats in 1981 in Lyon en Grenoble, ICCIH-5 in 1984 in Lowell (Verenigde Staten van Amerika), ICCIH-6 in Wenen, waar België als gastland werd aangeduid voor het Zevende ICCIH-congres.

VOORBEREIDING 7TH-ICCIH EN WETENSCHAPPELIJK PROGRAMMA

Onder het voorzitterschap van Guido VANDERHULST, bekend als afgevaardigde beheerder van *La Fonderie*, het Museum van Sociale en Industriële Geschiedenis van de Regio Brussel, werd gedurende de periode van ongeveer twintig maanden het Zevende Internationaal Congres voor het Behoud van het Industrieel Erfgoed voorbereid. Het bijeenbrengen van de noodzakelijke financiële middelen vanuit de diverse overheidsdiensten en de private sector vergde heel wat energie en tijd.

Ondertussen werd een wetenschappelijke stuurgroep met 21 leden en een wetenschappelijk secretariaat, bestaande uit 7 leden, opgericht. Alle leden werkten vrijwillig mee en waren afkomstig uit Vlaanderen, Brussel en Wallonië.

Een van de eerste opdrachten van de stuurgroep was het vastleggen van het wetenschappelijk programma van het congres. Het hoofdthema kreeg als titel **'Techniek, arbeidsorganisatie en de vorming van het industrieel landschap'**. Dit thema wordt in de voorstellingsbrochure van het congres als volgt omschreven:

"Van bij het begin van de industrialisatie heeft de technische evolutie nieuwe organisatievormen van de arbeid veroorzaakt. De industrie was de toepassing van deze technologische ontwikkeling. Landschappen werden omgevormd in functie van de produktie, niet alleen door de bouw van industriële constructies en de organisatie van het landschap daar rond, maar ook door de uitbouw van een transportinfrastructuur, de verstedelijking en de huisvesting."

Dit hoofdthema bleek voldoende garanties te bieden om de algemene congresoptiek, namelijk het stimuleren van zowel de wetenschappelijk-theoretische benaderingen van bovengeschetste evolutie als de studie van praktische realisaties van behoud en valorisatie van het industrieel erfgoed tot zijn recht te laten komen. Het hoofdthema werd weerspiegeld in vijf onderzoeksthema's:

1. De energieproduktie in samenhang met de grondstofwinning.
2. Transport en communicatie, zowel kanalen, spoorwegen als straten, wegen en luchthavens.

3. De industrieën met agrarische basis zoals tabaksnijverheid, stokerijen en brouwerijen, suikerraffinaderijen en maalderijen.

4. Voorbeelden van een interdisciplinaire aanpak van onderzoek en toepassingen daarvan op welomschreven sites.

5. Ecomusea en nieuwe museologische benaderingswijzen van de industrialisatie: concepten en toenaderingen, voordelen en beperkingen.

Ondertussen werd een **internationaal fichier** met adressen van deskundigen omtrent de industriële archeologie aangelegd en gestart met de *'call for papers'*. De vele werkvergaderingen waar, tegen de achtergrond van de gekozen congres thema's de talrijke aanvragen voor het houden van referaten geëvalueerd werden, groeiden -niet in het minst voor de leden uit Vlaanderen- uit tot een belangrijk discussieforum over de huidige modaliteiten en de stand van zaken binnen het industrieel archeologisch onderzoek.

VERLOOP VAN HET CONGRES

In overleg met TICCIH-*International* en lessen trekkend uit de ervaringen van de vorige ICCIH-congressen, werd een gevarieerde en rijk gevulde congres-agenda samengesteld.

Op vrijdag 31 augustus en zaterdag 1 september werd, en dit voor de eerste keer, een 'pre-conferentie' gehouden in Amsterdam (zie daarvoor ook het onderhavig tijdschrift deel 30, 1990).

De Federatie Industrieel Erfgoed Nederland, F.I.E.N., stond borg voor een smetteloze organisatie. Museumbezoeken aan het Maritiem Museum Rotterdam en het Jenevermuseum Schiedam, door deskundigen geleide wandelingen en een uitgebreide gecommentarieerde havenrondvaart, vormden de ruggegraat van een boeiende kennismaking met het plaatselijk industrieel patrimonium. Onvergetelijk was de filmvoorstelling **'Niets voor de eeuwigheid'** in het Maritiem Museum, in het bijzijn van regisseur Digna SINKE. De nieuwste film van SINKE is in menig opzicht een uitzonderlijk document, dat ten aanzien van een breed publiek het belang van het behoud van het industrieel en sociaal erfgoed duidelijk zal maken.

De oudste watertoren uit Nederland (1871) langs de Honingerdijk te Rotterdam.

Rechts ziet men één van de drie tussen 1930 en 1950 gebouwde 'snelfilters'. In deze gebouwen geschiedde het filteren van het Maaswater langs chemische weg (via coagulatie of vlokformingsmethode). In 1977 werd de produktie van drinkwater aldaar gestaakt en in 1982 werden de filtergebouwen omgevormd tot riante woningen.

Dit site werd onder grote belangstelling bezocht door de deelnemers van het 7th ICCIH-preconference. (foto P. Viaene, archief MIAT)

Op maandag 3 september had in het Brusselse stadhuis de openingsplechtigheid van het Zevende ICCIH plaats.

In haar toespraak benadrukte professor Marie NISSER, voorzitter van TICCIH-*International*, de stimulerende werking die de vorige ICCIH-congressen gehad hebben op de beoefening en de erkenning van de industriële archeologie in de gastlanden en hoopte dat het Zevende ICCIH in België een nog sterkere toenadering zou bewerkstelligen tussen wetenschappers, museummensen, beleidsverantwoordelijken en vrijwilligers/liefhebbers die een rol vervullen in verband met de herwaardering van het industrieel erfgoed.

TICCIH-Belgium-voorzitter Guido VANDERHULST herinnerde aan de pioniersrol van ons land als bakermat van de industriële revolutie op het Europese vasteland en de verbondenheid van de regio's met hun industrieel imago: de steen-

kool-, glas- en metaalnijverheid in Wallonië, de steenbakkerij- brouwerij- en textielnijverheid in Vlaanderen en de enorme diversiteit van de industriële traditie in het hoofdstedelijk gebied.

"Wat zal er gebeuren met het industrieel erfgoed, dat soms getekend is door het zweet en bloed van hele generaties, of het nu gebouwen, mijnuitbatingen, machines, gereedschappen, archieven of het collectief geheugen betreft?" vroeg VANDERHULST zich af, "Deze vraagstelling geldt voor alle geïndustrialiseerde landen en ze is belangrijk voor hun sociale en industriële toekomst".

Na deze toespraken volgden de rapporten over de industriële archeologie in respectievelijk Vlaanderen door Adriaan LINTERS (die vooral de VVIA-campagne voor het Industrieel Erfgoed toelichtte) en Wallonië door PIWB-voorzitter GAIER.

Deze laatste benadrukte de rol en grote uitstraling van Wallonië bij de ontwikkeling van de wetenschap, techniek en industrie in de 19de en 20ste eeuw:

"Een internationaal congres als het ICCIH 1990 is een bevoorrecht ogenblik om aan deskundigen van de gehele wereld te tonen wat Wallonië en Brussel gedaan hebben om bepaalde industriële getuigen te redden. Het is ook een gelegenheid om de aandacht te vragen van de overheid, van de financiële instellingen en van het grote publiek, voor de dringende noodzaak van de herwaardering van het roerende en onroerende industrieel patrimonium waarvan het onesthetisch voorkomen (tenminste volgens de klassieke criteria) vaak de symbolische of didactische waarde verdoezelde".

In de namiddag werd een bezoek gebracht aan de Koninklijke Serres te Laken, opgericht in 1873 en volgende jaren, naar ontwerp van Alphonse BALAT.

Daarna volgden rondritten ter kennismaking van het industrieel erfgoed te Brussel. Als keuzemogelijkheden werden aangeboden: een boottocht '**Brussel, kanalen, fabrieken en mensen**' en het busparcours '**Industrieel en sociaal erfgoed van Brussel**' en '**Transportmusea te Brussel: luchtvaart-, auto-, tram- en treinmuseum**'.

EXCURSIES IN VLAANDEREN EN WALLONIE

Twee van de zes congresdagen van ICCIH 1990 waren volledig gewijd aan excursies in Vlaanderen en Wallonië, respectievelijk georganiseerd door de VVIA en de PIWB.

Op woensdag 5 september kon gekozen worden uit drie opties: het industrieel erfgoed van de Provincie Antwerpen, Luik en Oost-Vlaanderen.

Het Gentse **Museum voor Industriële Archeologie en Textiel** verwelkomde de deelnemers aan de tocht door Oost-Vlaanderen. Tij-

dens een busparcours doorheen Gent werd het Gents industrieel en sociaal verleden en erfgoed belicht.

Daarna werden de twee afdelingen van het museum, respectievelijk aan het Gewad en de Oudevest, bezocht. De talrijke reacties der binnen- en buitenlandse deelnemers waren bemoedigend en zijn een hart onder de riem om op de ingeslagen weg bij de uitbouw van het museum verder te gaan.

Op donderdag 6 september werden vier excursies georganiseerd. Men kon kiezen tussen een bezoek aan het industrieel erfgoed in de streek van Samber en Maas, de Provincie Limburg, Henegouwen en West-Vlaanderen.

WERKVERGADERINGEN TIJDENS ICCIH 1990

Op dinsdag 4 en vrijdag 7 september hadden in de zalen van het Congrespaleis aan de Kunstberg te Brussel werkvergaderingen plaats volgens de vijf congres thema's.

In het totaal werden niet minder dan 75 referaten gebracht: 18 in groep A over energie en grondstofwinning, 14 in groep B over transport en communicatie, 11 in groep C over de industrieën met agrarische basis, 18 in groep D over de interdisciplinaire aanpak en 14 in groep E over ecomusea en nieuwe museologische benaderingswijzen.

Drie referaten werden voorgesteld door MIAT-medewerkers.

Guido DESEYN sprak over '*Ghent before steam. An unusual amount of water-, tide- and windmills made Ghent the leading town in pre- and early industrial Flanders*'.

Patrick VIAENE hield een referaat getiteld '*L'interdisciplinarité de l'archéologie industrielle, avantage et/ou désavantage? Evaluation de quelques réalisations en Belgique*'. En MIAT-conservator René DE HERDT stelde in zijn paper '*Approche alternative du public dans un maillage de musées*' (of netwerk-museum), de werking en beleids-opties van het MIAT voor.

Binnen het bestek van dit bondig verslag kan uiteraard onmogelijk worden ingegaan op de talrijke interessante referaten die naar voren werden gebracht en kunnen slechts een aantal elementen aangehaald worden die tijdens de slotzitting van zaterdag 8 september werden genoteerd.

A. Thema Energie en grondstofwinning.

Wat het behoud van de industriële relictten betreft die verband houden met de energie- en grondstofwinning (mijnbouwinstallaties, gasfabrieken, elektrische centrales en stoommachines en hun context) stellen zich bijzondere problemen in verband met de omvang en de schaal van deze installaties. Nochtans is het behoud ervan een prioriteit gezien de sleutelpositie van dit specifiek erfgoed in het industriële landschap. De verslaggever omschreef het erfgoed in verband met de energie als 'ikonen' die bewaard moesten worden, omdat het herkennen van de band tussen energie en productie essentieel is voor het begrijpen van elk industriële landschap.

De noodzaak van interdisciplinaire samenwerking kwam overigens niet alleen in groep D, maar ook in de groep energie sterk aan bod.

B. Thema Transport en Communicatie.

Tijdens de werkvergaderingen rond transport en communicatie viel de grote diversiteit op bij de gehouden referaten. Ze kunnen in drie groepen worden ingedeeld: spoorwegen, scheepvaart en kanalen, openbare werken. Volgens de verslaggever ROBINSON was het vooralsnog moeilijk om uit de problematiek van het behoud van het erfgoed omtrent transport en communicatie reeds gemeenschappelijke kenmerken af te leiden.

Thema Industrieën met agrarische basis.

Er werden in deze groep zowel referaten gehouden over primaire als over secundaire voedingsproducten en hun fabricage. Sommige basisproducten (o.m. suiker) kwamen niet aan bod. Anderzijds waren binnen deze groep heel wat verschillende landen vertegenwoordigd waar zich de problematiek van het behoud van het erfgoed omtrent voedings- en met landbouw verwante industrieën anders stelt.

Verslaggever prof. BERGERON merkte op dat de behandelde onderwerpen niet steeds rechtstreeks met voedingsindustrieën

te maken hadden en dat het gemeenschappelijk thema soms als alibi diende voor andere, aanverwante aspecten.

Thema Interdisciplinaire aanpak.

Tijdens talrijke referaten werd de noodzaak van een duidelijke strategie bij de studie van het industrieel erfgoed en haar behoud en valorisatie onderstreept. Het onderwerp van studie bij de industriële archeologie is vaak zeer complex en vereist 'teamwork', het werken met deskundigen op verschillende vakgebieden. Deze moeten in overleg met de overheid, eigenaars en andere betrokkenen hun inbreng laten gelden. "De toekomst en behoud van markante industriële landschappen kan niet het werk zijn van 'de' industriële archeoloog" vertelde verslaggever WHITE.

Vele disciplines en vaardigheden (zowel van meer theoretische als van praktische aard) dienen samen te gaan, van de eigenlijke archeologie (opgravingen van industriële sites, een belangrijk gegeven waarbij praktijkervaring tot de kwaliteit bijdraagt) tot sociologie. Actiedomeinen waar onverwijld kan geageerd worden zijn o.m. inventarissen van het industrieel erfgoed, waarbij de rol van de informatica moeilijk kan overschat worden. Het publiceren van de resultaten kan een nuttig instrumentarium opleveren voor al degenen die met het behoud van het industrieel erfgoed begaan zijn. Bij inventarisatie is *timing* (wegens de hoogdringendheid ervan) belangrijk.

Thema Ecomusea en nieuwe museologische benaderingswijzen.

Verslaggever VICTOR deelde de referaten in twee groepen in: bijdragen over het beheer en beleid in industrie- en technische musea enerzijds, en anderzijds bijdragen over de museumdidactiek, de educatieve aanpak, publieksgerichtheid en presentatie van industrieel-archeologische verzamelingen.

Het museumbeleid dient in elk geval rekening te houden met het fysisch kader waarin zich de musea bevinden (oude stadskernen, nieuwe steden, platteland, afgelegen industriegebieden).

Bij de presentatie en het educatieve beleid dient in de mate van het mogelijke aangesloten te worden bij de ervaringswereld van de bezoekers. Afhankelijk van de financiële middelen kunnen educatieve

Zicht op de centrale serre van de Koninklijke Serres van het Koninklijk Domein te laken. Deze serres werden in 1873 en volgende jaren opgericht naar ontwerp van architect Alphonse BALAT (1818-1895).

(foto P. Viaene, archief MIAT)

middelen (audio-visueel materiaal, klankmontages i.v.m. oral history, rondleidingen in en buiten het museum enz.) ingezet worden. Het belangrijkste blijft echter duidelijke doelstellingen te bepalen bij de uitbouw van de musea, deze regelmatig te toetsen aan de praktijk en zonodig bij te sturen. Het ideaal museum bestaat niet: zowel ecomusea als klassieke musea geven een interpretatief beeld van de sociale en industriële werkelijkheid.

CONCLUSIE

Om een grondige evaluatie te geven van een belangrijk congres zoals ICCIH 1990 is het wellicht nog iets te vroeg.

Zeker is echter dat het ICCIH 1990 talrijke industrieel archeologen (en niet in het minst in België), nader tot elkaar bracht en bovendien een stimulans betekende voor talrijke verenigingen en musea. Hopelijk is, mede door ICCIH 1990, het belang van de industriële archeologie en het behoud van het industrieel erfgoed ook bij de hogere overheid duidelijk geworden. Tijdens de slotzitting werd professor BERGERON verkozen tot nieuwe voorzitter van TICCIH-Internationaal en hulde gebracht aan de af-tredende voorzitter professor Marie NISSER.

Tevens werden de volgende gastlanden aangeduid. De achtste editie van ICCIH zal doorgaan in Spanje in 1992. In 1994 is Canada gastland voor het negende ICCIH. Heden wordt werk gemaakt van de redactie van een (lijvig) congresboek, waarvan de publicatie mag verwacht worden in de loop van het volgende jaar (8).

Bezoek aan de Koninklijke Serres te Laken door de deelnemers van het 7th ICCIH. In het midden op de voorgrond twee deelnemers uit de Sovjetunie, Vinjamin ALEXEIEV en Constantin ZUBKOV, beiden verbonden aan de Oeralafdeling van de Sovjet-Academie van Wetenschappen te Sverdlovsk. (foto P. Viaene, archief MIAT)

NOTEN

1. Vrij naar de programmabrochure 'Seventh ICCIH', Brussel 1990.
2. *Transactions of the First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments, Ironbridge, 29 may-5 june 1973, Ironbridge 1975.*
3. W. KROKER (ed.), *SICCIM. II International Congress für die Erhaltung technischer Denkmäler. Verhandlungen/Transactions*, Bochum 1978.
4. M. NISSER (ed.), *The Industrial Heritage. The Third International Conference on the Conservation of Industrial Monuments. Sweden, 30 may-5 june 1978. Transactions 1. National Reports: Europe except Scandinavia, North America and Japan*, Stockholm 1978.
M. NISSER & F. BEDOIRE (eds.), *The Industrial Heritage in Scandinavia. The Third International Conference on the Conservation of Industrial Monuments (...). Transactions 2: Scandinavian Reports*, Stockholm 1978.
M. NISSER (ed.), *The Industrial Heritage (...). Transactions 3*, Stockholm 1981.
Dit deel omvat de lezingen en rapporten van de algemene vergaderingen en werkgroepen.

Tijdens de verkenningssuitstap omtrent het industrieel erfgoed van Limburg werd halt gehouden bij de Limburgse steenkoolmijnen. Op de foto de half-gesloopte mijninstallatie van Eisden (gesloten in 1988). Beide schachtbokken en de machinehal, de hoofdburelen en de centrale magazijnen blijven (voorlopig?) overeind staan. Het komt er nu voor de gemeente Maasmechelen en/of particulieren op aan voor deze gebouwen zonder uitstel een geschikte herbestemming te vinden...
(foto P. Viaene, archief MLAT)

5. M. SCOTT & E. PHILIPP-GLATIGNY (eds.), *ICCIH 81. 4e Conférence internationale pour l'Etude de la Mise en Valeur du Patrimoine Industriel. 4th International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage. Volume 1 Rapports Nationaux 1978-1981*, Parijs 1981.
l'Etude de la Mise en Valeur du Patrimoine Industriel. 4e Conférence Internationale. Lyon-Grenoble, Septembre 1981, Parijs 1985.
Bevat de voornaamste lezingen en rapporten.
6. S. VICTOR (eds.), *Industrial Heritage '84. National Reports. The Fifth International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage. Volume 1. National Reports 1981-1984*, Washington 1984.
E. WRIGHT & R.M. VOGEL, *Industrial Heritage '84. Proceedings. The Fifth International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage*, Washington 1985.
7. U. GEORGEACOPOL-WINISCHOFER, P. SWITTALEK & M. WEHDORN, *Industrial Heritage - Austria 1987. National Reports (1), Transactions (2)-Conference Papers and results*, Wien 1990.
8. Informatie: TICCIH-Belgium, Ransfortstraat 27, 1080 Brussel. Telefoon (02) 410 10 80.

